

Uppgift 3 Mediernas historia och utveckling

Tidningarnas och tv-mediets historiska utveckling

Kurs: Medie- och kommunikationsvetenskap A, 30 p

Kursledare: Piotr Urniaz

Institutionen för kultur- och medievetenskaper

Umeå Universitet

September 2011

Av Margareta Ivarsson

www.margaretaivarsson.se

Bakgrund och syfte

Detta PM är en uppgift i Medie- och kommunikationsvetenskap. Uppgiften innebär att göra en beskrivning av tidningarnas och tv-mediets historiska utveckling. Beskrivningen disponeras i punkter och innehåller en rubrik för varje skeende som identifieras, samt en kort beskrivning av detta skeende. Betoningen ligger på Sverige och källan är Hadenius m fl. (2009) om inget annat anges.

Tidningarnas historiska utveckling

För att kunna beskriva tidningarnas historiska utveckling, måste man börja med det första tryckta mediet: boken. Under början av medeltiden ansågs boken inte huvudsakligen som ett kommunikationsmedel, utan snarare som en visdoms- och kunskapskälla (McQuail, 2010 sid. 25-26). Men i och med boktryckeriteknikens genombrott, hade grundens lagts för att man senare skulle kunna börja trycka tidningar och tidskrifter. Den huvudsakliga källan för nedanstående punkter är Hadenius, Wadbring och Weibull (2009, kap. 2, 5, och 7).

1. **1600-tal: Tryckta publikationer av tidningskaraktär börjar komma ut regelbundet.** Detta var en viktig vändpunkt i kommunikationens historia (McQuail, 2010 sid. 28). De så kallade handelstidningarna från denna tid var viktiga för köpmän, ekonomi och handel. Det fanns ett behov av att sprida propaganda, eftersom trettioåriga kriget pågick. Postväsendet expanderade. Sammantaget fanns det en marknad för informationsförmedling och en infrastruktur för att förmedla den. Sambandet "mellan utvecklingen av tidningspressen och de politiska förhållandena i det land som tidningarna utkom i" var tydligt (Hadenius m fl. 2009 sid. 52)
2. **Den första svenska tidningen grundades 1645** och hette Ordinari Post Tijdender. Den grundades på initiativ av rikskanslern Axel Oxenstierna och kom senare att heta Post- och Inrikes Tidningar. Tidningen var dock inte någon objektiv och allsidig nyhetsförmedlare, utan snarare rikskanslerns beskrivning av krigets utveckling. "Pressen var från början ett statligt propagandainstrument" (Hadenius m fl. 2009 sid. 54).
3. **Upplysningstid, tryckfrihetslag och blomstringstid för pressen, 1700-tal:** Landsortstidningar började utkomma i Sverige och det skedde huvudsakligen i lite större handelsstäder. Ett exempel är Norrköpings Weko-Tidningar, senare Norrköpings Tidningar, den äldsta utkom-

mande dagstidningen i Sverige. 1766 antogs tryckfrihetsförordningen, en grundlag som innebar att förhandscensuren avskaffades och tryckfrihet skulle gälla. Ett antal nya tidningar grundades och den politiska och kulturella debatten var livlig.

4. **Industrialisering, urbanisering, ny teknik och modern dagspress, 1800-tal:** Som en följd av den förändrade samhällsstrukturen skapades nya informationsbehov. "Massmediernas expansion blev en konsekvens av det moderna industrisamhällets framväxt" (Hadenius m fl. 2009 sid. 56). Det skedde stora politiska förändringar och en process mot demokrati hade satts igång i Sverige. Som en följd av den ekonomiska utvecklingen skapades även en annonsmarknad med utgångspunkt i tidningarna. På den tekniska sidan var det uppfinningar av nya maskiner som ersatte människan i själva tryckproceduren samtidigt som tillgången på tidningspapper förbättrades. Detta innebar kapacitetsökning. Man kan säga att pressen i Sverige moderniserades under denna period. Tidningar som Aftonbladet, Dagens Nyheter, Göteborgs-Posten och Östgöta Correspondenten som finns än i dag, startades under 1800-talet. DN introducerade ett antal nya konkurrensmedel för den tiden i Sverige: "lägre pris, bättre distribution, snabbare nyheter, enklare språk och klarare disposition" (Hadenius m fl. 2009 sid. 60).
5. **Politisk press och expansion, 1800- 1900-tal:** De flesta tidningar som grundades i Sverige, och övriga världen, under senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet hade en tydlig partipolitisk inriktning. De socialdemokratiska tidningarna har varit hårdast knutna till partipolitiken i Sverige och att "vara redaktör var ofta en del i den politiska karriären" (Hadenius m fl. 2009 sid. 64). Journalistiken blir viktigare än förut och professionaliseras.
6. **Kvällspress + tidningsnedläggningar, 1945-1970:** Kvälls/tabloidpress med mer läsvänlig layout och fler bilder och som även kunde köpas på bensinmackor och i livsmedelsaffärer. Stark upplageutveckling fram till 1970-talet. Formatet var anpassat för läsning på kollektivtrafiken. Stigande konkurrens och ökande kostnader under 1950-1960-tal. Här börjar en period av tidningsnedläggningar och sammanslagningar/uppköp i Sverige. Tidningens ekonomiska strategi blev allt viktigare, liksom effektiv distribution. Samtidigt började teknikförändringar, då t.ex. grafikeryrket ersattes med datorer. Tidningsföretagen började omvandlas strukturellt från traditionsbundna familjeföretag till stora tidningskoncerner.
7. **Lokal marknadskoncentration från 1970-tal:** Ökat antal tidningar i början av perioden, sedan stagnation. Från att det hade funnits flera olika dagstidningar på de flesta utgivningsorter i Sverige, dominerade nu en lokal morgontidning marknaden. Införandet av statligt presstöd som motiverades med yttrandefrihetsargument. Samtidigt innebar stödet "ett ingrepp i konkurrensen på tidningsmarknaden" (Hadenius m fl. 2009 sid. 71). Svagare koppling till partipolitik. Goda tider för dagspressen under 1980-talet som en följd av ökade

annonsintäkter och en samtidig förskjutning från den redaktionella till den ekonomiska ledningen av tidningsföretagen.

8. **Konkurrens, konvergens och koncentration, 1990-tal:** Kommersiell radio & tv samt internet utvecklades snabbt med hjälp av informationsteknologin och skapade ökad konkurrens till tidningarna. Särskilt kvällspressen minskade. Gratis dagstidningar med ursprung från Sverige spreds över världen. Gratisutdelade morgontidningar på papper startade i Stockholm 1995. Inledning av en lokal marknadskoncentration, där "lokala marknadsproblem har lösts genom samgåenden mellan lokala tidningsföretag" (Hadenius m fl. 2009 sid. 142) även större samverkan på det redaktionella området, tidningar emellan. Ökad konvergens, dvs. att alla medier byggs på en gemensam teknisk grund, digitaltekniken. Alla slags tidningar påverkades av ekonomin och även större tidningar fick ekonomiska problem, t ex vid större investeringar. Utländskt ägande kom in på den svenska tidningsmarknaden och svenska tidningskoncerner började söka nya marknader utomlands.
9. **Globalisering och kommersialisering. 2000-tal:** Från tidningsutgivning till industri. Ökad ägarkoncentration och globalisering av mediemarknaden. Även storstädernas morgontidningar får tabloidformat. Tidningar i läsplattor och mobiltelefoner. EU anser att det svenska presstödet snedvrider konkurrensen och uppmanar Sverige att göra något åt det. Traditionella tidningar går in på gratistidningsmarknaden och internet för att skapa nya affärsmodeller och ge annonsörerna mer för pengarna. Gratistidningarna får ekonomiska svårigheter p.g.a. ökad konkurrens. Särskilda bidrag till sk "andratidningar som önskat utveckla nättjänster men som inte haft resurser att göra det" (Hadenius m fl. 2009 sid. 158). Politiskt förslag att "även tidningsmarknaden skulle omfattas av konkurrenslagen" (Hadenius m fl. 2009 sid. 168) antas inte.

Tv-mediets historiska utveckling

Om tidningarnas historiska utveckling börjar med boken, börjar Tv-mediets utveckling med filmen. Men även om själva filmteknologin som utvecklades under 1800-talet var ny, innebar innehållet knappas något nytt. Varken när det gällde innehåll eller funktion. Filmen var snarare ett uttryck för "uppfinningen" fritid och filmen blev nästan omedelbart ett sant massmedium (McQuail, 2010 sid. 32). Viktig var även kopplingen till radio. I början av 1920-talet hade huvuddelen av de industrialiserade länderna radiosändningar. Det kom att bli något familjerna kunde samlas kring. Inledningsvis handlade tv-mediets genomslag om dess kapacitet att direktsända många bilder och ljud och på så vis fungera som ett fönster mot världen i realtid (McQuail, 2010 sid. 34-35). Både radio

och tv kännetecknas av sin höga grad av myndighetskontroll. Hadenius m fl. uttrycker det såhär: "större delen av etermediernas tidiga historia i Sverige kan betecknas som mycket stabil" (2009 sid. 88). Det var alltså inte många som ifrågasatte monopolet. Både radio- och tv-mediet ansågs vara alltför kraftfulla och ha för stor påverkan på människor för att få ligga i händerna på enskilda intressen, utan tydliga gränser för att skydda publiken från potential skada eller manipulation (McQuail, 2010 sid. 34). En annan gemensam faktor för radio och tv var det centraliserade distributionsmönstret. I Sverige placerades televisionen inom samma organisation som radion. Här följer en beskrivning av tv-mediets historiska utveckling. Den huvudsakliga källan för nedanstående punkter är Hadenius, Wadbring och Weibull (2009, kap. 3, 6, och 7).

1. **Ska Sverige överhuvudtaget ha tv? slutet av 1940-tal - mitten av 1950-tal:** Det var inte självklart att Sverige alls skulle ha tv. Ledande politiker och opinionsbildare såg det nya mediet som något typiskt amerikanskt och ansåg att tv skulle vara dåligt för svensson: "förflockande och kvalitetssänkande" (Hadenius m fl. 2009 sid. 100).
2. **Introduktion av tv-mediet i Sverige, 1950-1960-tal:** Sveriges riksdag beslutade 1956 om utbyggnad av television. Sveriges Radio AB skapades 1957. 1958 var det fotbolls-VM och 1960 var det OS i Rom - många ville se det på tv. Hade man inte råd att köpa egen tv, fanns mynt-tv. Tv:n blev en central möbel i svenskarnas hem. Folkrörelserna, dagspressen och näringslivet blev aktieägare i Sveriges Radio AB, med folkrörelserna i majoritet.
3. **Färg-tv infördes 1968** med särskild avgift.
4. **Tvåkanalsystem 1969:** Sverige fick en andra tv-kanal, TV 2, som till skillnad mot många andra länder inte blev kommersiell.
5. **Stor expansion och ny organisation 1970-tal:** Ökad sändningstid, stor publik och ökat programutbud. Många fler anställda på Sveriges Radio och stor koncentration på Stockholm resulterade i kritik. Distriktsorganisationer skapades och regionala tv-nyheter infördes. Ny organisation 1978: televisionen blev ett självständigt företag inom Sveriges Radio med egen profilering. Nya byggnormer ledde till obligatoriska centralantennor på flerfamiljshus, vilket möjliggjorde när-tv, lokala kabelsändningar. Monopolet ifrågasattes men blev kvar.
6. **Decentralisering, omorganisering och kabel-tv 1980-tal:** Programproduktionen decentraliserades eller lades utanför tv-företaget. Mer skulle produceras av distrikten. Flera av aktieägarna i Sveriges Radio AB började med delvis konkurrerande verksamhet. "Satellitutvecklingen i kombination med kabelnätets snabba utbyggnad ändrade på ett radikalt sätt förutsättningarna för den nationella tv-verksamheten i marknätet" (Hadenius m fl. 2009 sid. 108). Nationella kanaler via satellit. Starkt ifrågasättande av de nationella tv-monopolen och konkurrens från andra länder.

7. **TV3, 1987:** Den kommersiella kanalen TV3 startades 1987 och började sända från London. Därmed kringgicks svensk lagstiftning.
8. **Avreglering, kommersiell tv och globalisering, 1990-tal:** TV4, privat marksänd och reklamfinansierad tv startade och marknaden öppnades för fler aktörer. Public service-tv har fortfarande starkare ställning i Sverige än i de flesta andra europeiska länder. Ny ägarmodell för public service-verksamheten 1997; en gemensam stiftelse. Hadenius m fl. (2009 sid. 242) menar att det som ofta beskrivs som globalisering, egentligen är en amerikanisering av programutbudet.
9. **Digitalisering, och fler kanaler 2000-tal:** Politiskt beslut att stänga av de analoga sändningarna och övergå till digital teknik. Fler kanaler får plats och får ansöka om sändningstillstånd. Interaktiva tjänster och High Definition TV (HDTV) med mycket hög kvalitet. Tv-tittarna investerar i ny tv eller digitalbox. IP-TV, dvs. tv-sändningar via bredband. SVT satsar på webb-tv, podd-tv (nedladdningsbart) och mobil-tv. Även många tidningsföretag börjar sända webb-tv.

Sammanfattningsvis kan man säga att den snabba förändringen när det gäller mediasystemets förutsättningar i allmänhet och tv-mediets i synnerhet, baseras på samspelet mellan ekonomi, politik och teknikutveckling.

Källor

Hadenius, Stig, Wadbring, Ingela, Weibull, Lennart; *Massmedier: press, radio och TV i den digitala tidsåldern*. Ekerlids 2009.

McQuail, Denis; *Mass Communications Theory* (6th edition). Sage 2010.